

TILSHUNOSLIKDA SHAXS NOMINATSIYASI MUAMMO SIFATIDA

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7834168>

Axrorova R.U

f.f.f.d., FarDU

Jo'rayeva Moxinur Najmiddin qizi

1-kurs, 22.120-guruh talabasi

Annotation: «Shaxs nomi» onomasiologik guruhi struktur-semantik va grammatik shakllarining boyligi va rang-barangligi jihatidan leksikonda yetakchi rollardan birini egallaydi, bir necha o'n yillar davomida tilshunoslarning doimiy qiziqishini uyg'otib keladi. Bu muammo V.G.Gak, Ye.S.Kubryakova, G.N.Abreimova, A.S.Belousova, O.A.Dmitriyeva, Ye.V.Kashpur, Ye.Oskaar, Yu.R.Serl, G.V.Smirnova, L.A.Tomashevskaya, M.Ye.Fedotova va boshqalarning ishlarida yoritilgan .

Shaxslarning nomlari sohasida turli tillar yorqin milliy o'ziga xoslikni namoyish qiladi. Bu shu bilan izohlanadiki, birinchidan, shaxslarning nomlari teran milliy ijtimoiy-siyosiy va turmushga oid tushunchalarni ham, tasavvurlarni ham aks ettiradi, ikkinchidan esa, ular o'z ichiga periferiyaga oid, ikkinchi darajali semantik komponentlarni olib, bu komponentlar ifodalanayotgan realiyalarning milliy o'ziga xosligini aks ettiradi. N.A.Kupina va M.F.Skornyakovalarning qayd qilishlaricha, shaxslarning nomlari semantik ikki yoqlamalik bilan xarakterlanadi - ular shaxsni qandaydir belgisi bilan atab qolmay, balki ularning sohiblarining harakatlari, qiliqlari, xulqlari bilan mustahkam assotsiatsiyalashadi, turmushning turli tomonlarini aks ettiradi hamda ma'lum darajada nafaqat shaxsni atash uchun, balki u haqida qandaydir ma'lumotni berish yoki munosabat bildirish uchun ham ishlatiladi .

Shaxs nomi hozirgi tilshunoslikda antropotsentrizm muammolari bilan uzviy bog'langan, bu kategoriyalar umumiy va alohida kabi o'zaro munosabatdadir. «Yosh» tushunchasi shuningdek inson bilan mustahkam aloqada tadqiq qilinadi, chunki aynan inson, garchi planetamizdagi har qanday obyekt shu hususiyatga ega bo'lsa-da, birinchi navbatda, «yosh» tushunchasi bilan assotsiatsiyalashadi. Natijada, til materialini tahlil qilishga va sharhlashga yangicha yondashuvni shakllantirish va rivojlantirish zaruriyati paydo bo'ladi. Bu esa lingvistik izlanishning yangi strategiyalarini ishlab chiqishga, tilga bo'lgan nuqtai nazarlarning shakllangan tizimini qayta o'zgartirishga, shuningdek, tilshunoslikda yangi ilmiy paradigmani shakllantirishga olib keldi.

A.A.Potebnya, Ye.Kurilovich, O.Yespersen, Yu.N.Karaulov, Yu.S.Stepanov, Ya.I.Gin, G.K.Korbet va boshqalar yangicha yondashuvning metodologik (umuman tilni va xususan uning kategoriyalarini o'rganishning antropotsentrik rakursi) poydevorini qurdilar .

Tilshunoslikdagi gender yondashuvi jinsning umumlashuvidagi madaniy farqlari va uning ijtimoiy hayotdagi rol vazifasi bilan bog'liq bo'lgan ma'lumotni idrok qilish, sharhlash va uzatishning o'ziga xos xususiyatlarini tushuntiradi, bu qat'iy ilmiy tahlilga, umumlashtirishga, tizimlashtirishga va aniqlashtirishga muhtoj bo'lgan o'ziga xos til hodisalari bilan xarakterlanadi.

Tilshunoslikda gender tadqiqotlari chet el va rus olimlari Dj.Lakof, Ye.A.Zemskaya, O.Kamenskaya, I.I.Xaleyeva, A.V.Kirilina, Ye.I.Goroshko, O.L.Bessonova, A.M.Xolod, Ye.A.Zdrovomislova, I.V.Zikova, A.G.Fomin, M.V.Lapshinalar tomonidan keng ko'lamda olib borilmoqda .

Oxirgi o'n yilliklarda tilshunoslikda nominatsiya muammosiga, shuningdek predmetlarni va borliqni o'rab turgan hodisalarni nomlash vositalari va usullarini o'rganish bilan bog'liq bo'lgan masalalarga katta e'tibor berilmoqda. Tadqiqot ishlarining aksariyati nominatsiya muammosiga bag'ishlangan bo'lib, ularda mazkur jarayonning turli jihatlari batafsil tahlil qilinadi, shuningdek, til birliklarining ayrim guruhlarini nomlash aktining o'ziga xos xususiyati ko'rib chiqiladi.

Shaxs nominatsiyasi muammosini o'rganish ikki xil, ya'ni lingvistik va gender tabiatga ega: a) muammoning lingvistik tomoni shaxslar nomlari guruhining tildagi miqdoriy va sifatiy namoyon bo'lishiga ta'sir ko'rsatuvchi til ichki o'ziga xos xususiyatlarining majmui deb qaralishi mumkin; b) muammoning gender jihati shaxs nominatsiyasining nutqda paydo bo'lishi va qo'llanilishiga ta'sir ko'rsatadigan biologik ko'rsatkichga asoslangan ijtimoiy-madaniy omillarga bog'liqdir. Bundan tashqari, shaxs nominatsiyalarini o'rganishning gender jihati tillararo va madaniyatlararo kommunikatsiyani o'rganish nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyatga ega.

Shaxsni nominatsiyalash usullarining gender jihatini tadqiq qilish gender lingvistikasi sohasining vakolatiga (xususan, tildagi mavjud gender stereotiplarini (qoliplarini) topish maqsadida uning til nominativ tizimini o'rganish bilan shug'ullanuvchi) yo'nalishiga bevosita aloqadordir. Yuqorida aytilgan fikrlar asosida mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, nominatsiya akti yangi shaxs nomlarining paydo bo'lishiga va mavjud eskilarining yo'qolishiga ta'sir ko'rsatadigan ijtimoiy-madaniy omillar bilan uzviy bog'liqlikda ko'rib chiqiladi.